

סוגיית הגרמה (יח.-יט.).

בנימין צוקרמן

א. המשנה והתוספתא

אומרת המשנה (יח.):

"השוחט מתוך הטבעת, ושייר בה מלא החוט על פני כולה - שחיטתו כשרה, ר' יוסי בר' יהודה אומר: מלא חוט על פני רובה."

משנה נוספת שמולה צריך להעמיד את משנתנו היא המשנה בתחילת פרק ב':

"השוחט אחד בעוף ושנים בבהמה - שחיטתו כשרה, ורובה של אחד כמוהו..."

בפ"ב המשנה הגדירה בפשטות שמספיק לשחוט רוב סימן. בקריאה ראשונה אפשר להבין שמשנתנו מדברת על עניין דומה, אבל אם נדקדק נראה שהרוב של ר' יוסי בר' יהודה (להלן ריבר"י) לא דומה כלל לרוב בפ"ב. בפ"ב מדברים על הסימן, ואילו משנתנו דנה במה שנשאר מהטבעת. אם ננסה להיצמד למילים של המשנה, נקרא אותה כך: לפי ת"ק הקצה של הטבעת חייב להשאר שלם לאחר השחיטה, ולפי ריבר"י מספיק שישאר רוב הקצה של הטבעת לאחר השחיטה. מקריאה זו ברור שלא מדובר כאן בכלל על מקרה של שחיטה שנעצרה באמצע הסימן (כמו בפ"ב), אלא על השאלה האם מותר שקצה הטבעת יחתך. הדיוק במילים של המשנה מצייר מקרה של יציאה מחוץ לטבעת, אבל בכל זאת אפשר להסביר את משמעות הדין לאור המשנה בפ"ב, ולומר שהבעיה ביציאה מחוץ לטבעת היא שלא נחתך מספיק מהסימן (ברור כאן שמחוץ לטבעת הוא לא מקום הראוי לשחיטה). לפי זה נצטרך לומר שהמשנה בפ"ב היא דעת ריבר"י. בפשט המשנה זה קצת קשה, כי בשביל לומר שצריך לשחוט את כל הטבעת או את רוב הטבעת לא צריך לנסח משנה כל כך מסורבלת, והניסוח הפשוט של פ"ב היה יותר מתאים. לכן נראה שהבעיה של המקרה במשנתנו היא עצם היציאה מחוץ לטבעת, ולא השחיטה שנעשתה עד אז.

בקשר למקור של בעיה זו, רש"י מסביר שזו הלכה למשה מסיני, עיין בגמ' ריש פ"ב מקור לזה. כאן המקום להעיר שחלק מהדברים שלהלן מבוססים על פירוש רש"י, ובאופן כללי נראה ששיטת רש"י פותרת בעיות מסוימות בסוגייתנו, ונשארת קרובה

מאוד למילים, לכן העדפתי את פירושו על ראשונים אחרים בכמה עניינים. גם בפירוש המשנה רש"י מפרש כנראה באותו אופן שהצעת.

ניתן להביא חיזוק להבנתנו מסיודור הפרקים במשנה. לכאורה קשה: מדוע דין זה של יציאה מחוץ לטבעת מופיע בפרק א' שדן בהכנות לשחיטה (השוחט, כלי השחיטה, זמן השחיטה ומקום השחיטה בצוואר), ולא בפרק ב' העוסק בפעולת השחיטה עצמה? אם נסביר את בעיית הגרמה בקשר למשנה בפ"ב, שצריך לשחוט את כל הסימן, באמת אין לזה הסבר הגיוני. אבל אם נסביר כמו שהצענו, שיש בעיה בעצם היציאה מחוץ לטבעת, אפשר יהיה להסביר שדין זה מובא בקשר לשאלה מהו המקום הראוי לשחיטה בצוואר. במשנה הבאה עונים על שאלה זו בקשר להיקף הצוואר - העורף, הצדדים והצוואר, ובמשנה זו יש התייחסות לגובה הצוואר - מעל הטבעת זה כבר לא מקום שחיטה. המשנה שלנו דנה במקרה של יציאה מחוץ לתחום זה, ואפשר להבין שזו הסיבה לפסול לדעת חכמים: למרות שנעשתה שחיטה מבחינת ההגדרות הבסיסיות שלה (בפ"ב - רוב סימן), יש כאן בעיה שמולבשת על גבי השחיטה הבסיסית - השחיטה יצאה מחוץ למקום השחיטה. אמנם הדיון במשנה הוא על פעולת השחיטה, אבל השאלה במקרה זה קשורה ישירות להגדרת המקום הכשר לשחיטה בצוואר. לכן משנה זו נמצאת בפרק א', צמודה למשנה הבאה הדנה בצוואר ובעורף.

קישור דומה נעשה בתוספתא

"מצות שחיטה מן הטבעת ועד הריאה. מוגרמת פסולה, ר' חנניא בן אנטיגנוס מכשיר. שייר בה כחוט השערה סמוך לראש מוקף את כולה - כשרה, ר' יוסי בר' יהודה אומר: אם היה רובה מוקף כלבנה - מותרת."

(תוספתא חולין כת"י וינה פרק א' הלכה י):

בהמשך, התוספתא דנה בשחיטה מהצוואר, העורף והצדדים, בדומה למשנה כדלעיל. המשפט הראשון בתוספתא מגדיר במפורש את מקום השחיטה בגובה הצוואר. המשפט האחרון מביא את המחלוקת המופיעה במשנתנו, המתייחסת ליציאה מחוץ למקום זה כנ"ל (נראה ברור שהמילים "שייר בה" מתייחסות לטבעת שהוזכרה במשפט הראשון). באמצע יש מחלוקת נוספת לגבי הגרמה. לולא ההקשר בו מחלוקת זו מופיעה ניתן היה להסביר שבכלל לא מדברים כאן על יציאה מחוץ למקום שחיטה אלא על שחיטה עם הטיה באמצע, כלומר שחיטה לא ישרה, "שבורה"

כמשמעות הפשוטה של המילה הגרמה¹. אבל מההקשר בתוספתא נראה ברור שהגרמה עליה מדברים כאן נעשית בטבעת העליונה ("הגדולה"), וגורמת ליציאה מחוץ לתחום המוגדר במשפט הקודם. אם הבעיה היא היציאה מחוץ לתחום ולא השבירה - ההטיה של הסכין, ברור שגם אם שחט באלכסון שחיטה ישרה ויצא מחוץ לטבעת זה נחשב הגרמה. כלומר, המושג הגרמה הופך כאן מתיאור של שבירה והטיה לדין הלכתי של יציאה מחוץ לטבעת, ואם כן גם חכמים וריב"ז המופיעים בהמשך התוספתא דנים בהגרמה². את היחס בין המחלוקת הראשונה והשנייה ניתן להסביר בכמה אופנים ונתייחס לשאלה זו בהמשך. בכל אופן מה שיצא לנו מהתוספתא הוא שיש כאן קישור מפורש יותר של שאלת ההגרמה (שעליה מדברת המשנה) לעניין הגדרת המקום הכשר לשחיטה, ונראה שהתוספתא הולכת בכיוון שהצענו להבנת המשנה.

לאור קריאת המשנה והתוספתא, הקריאה של הברייתא המופיעה בגמ' לא מסובכת:

"רבי יוסי ברבי יהודה אומר: השוחט בשאר טבעות, אע"פ שאין מקיפות את כל הקנה, הואיל ומקיפות את רוב הקנה - שחיטתו כשרה; ומוגרמת פסולה, העיד רבי חנינא בן אנטיגנוס על מוגרמת שהיא כשרה".

(חולין יח.)

ברייתא זו דומה לתוספתא, ונראה שגם היא עוסקת בשתי השאלות בהם עסקה התוספתא: הגדרת מקום השחיטה, והגרמה. הסיפא היא ציטוט מדויק של התוספתא, שדן בפשטות בהגרמה, שמשמעה יציאה ממקום השחיטה, כלומר יציאה מחוץ לטבעת העליונה. הרישא אומרת ששחיטה בשאר טבעות כשרה, ותולה זאת בהקפת רוב הקנה. לא כתוב ברישא שום דבר על הגרמה, ולכן לא נראה

שמדברים כאן על הגרמה, וזה נעשה ברור עוד יותר לאור הסיפא שכן היא עוברת לדבר על הגרמה. ברורה פה גם ההוה אמינא שהברייתא באה לשלול: היינו יכולים לחשוב שבגלל שהטבעות לא מקיפות את כל הקנה - זה לא מקום שחיטה. הברייתא אומרת שהקפת הטבעת את רוב הקנה לפחות דרושה כדי שמקום זה יוגדר כמקום שחיטה. למעשה המסקנה של הברייתא זהה לנאמר בתוספתא, שמקום שחיטה הוא מהטבעת (העליונה) עד הריאה. ההגיון העומד מאחורי הברייתא מוסבר ע"י רש"י (שהוא היחיד מביין הראשונים שראיתי שמסביר את דברי הברייתא כפשוטה, בלי לערב את שאלת ההגרמה ברישא).

אם נאמר שהרישא מדברת על הגרמה נוצר דוחק גדול, כי ברור שהברייתא עוברת מעניין לעניין בלי לאותת, ויהיה צריך להסביר מה ההבדל בין ההגרמה ברישא להגרמה בסיפא. עוד קושי המשותף לשאר הפירושים הוא הצורך שלהם להוסיף לברייתא את השיעור של השחיטה שנעשתה בשאר טבעות, שהרי לשיטתם דנים כאן בשאלה אם נשחט רוב הסימן או לא, ואם כן צריך להסביר את המילים כך: "השוחט בשאר טבעות ושחט את רוב (או כל) הטבעת...". זה לא כתוב, ולשיטתם העיקר חסר מן הספר.

התייחסנו להסברו של רש"י על הרישא של הברייתא, נראה עכשיו את הסברו לסיפא:

"ומוגרמת - אפילו רובא בתוך הטבעת ומיעוטא למעלה מטבעת הגדולה. ומילתא באנפי נפשה היא, וסתמא היא, ורבנן קאמרי לה.

על מוגרמת שהיא כשרה - ואפי' כולה למעלה מן הטבעת הגדולה, וכי אגמריה רחמנא הגרמה הלכה למשה מסיני - משיפוע כובע ולמעלה אגמריה כדלקמן (דף ט). והכי הלכתא, דכל עדות הלכתא היא."

(רש"י יח:)

רש"י מתחיל מהפסול של מוגרמת, ומסביר שת"ק אוסר אפילו אם רוב השחיטה הייתה בתוך הטבעת, שזה כשיטת חכמים במשנתנו. אבל כשהוא עובר לדברי רחב"א, הוא מסביר אותם אחרת לגמרי ממה שהסברנו לעיל; רש"י טוען שההכשר של רחב"א לא נובע משיטתו בהגרמה, אלא מהגדרת מקום הכשר לשחיטה, שלפי רחב"א לא מוגבל עד הטבעת העליונה אלא עד שיפוי כובע. יצא לנו מכאן שלפי רש"י המושג הגרמה הוא מושג לא חד משמעי, שאפשר להבין אותו גם בתור שחיטה

¹ כדאי להקדיש קצת תשומת לב למילה 'הגרמה' המופיעה כאן. בתורה מופיע בהרבה מקומות "גרם" במובן של עצם, אבל לא נראה שזה קשור לענייננו. מופיע גם הפועל לגרם: "...יאכל גוים צריו ועצמתיהם יגרם וחציו ימחץ" (במדבר כד', ח). פירש רש"י שם: "יגרם - מנחם פתר בו לשון שבירה, וכן לא גרמו לבקר, וכן את חרשיה תגרמי, ואני אומר לשון עצם הוא...". וכן בתרגום יונתן תרגם במובן של שבירה. כשמדברים על שחיטה, אפשר להבין שהשוחט "שובר" את תנועת הסכין באמצע השחיטה, כלומר מטה את הסכין הצידה.

² מכאן ואילך, כל מקום שנזכיר את המושג "הגרמה" בסתם, הכוונה היא למושג זה כפי שהוסבר כאן: יציאה ממקום הכשר לשחיטה. זו הדגשה חשובה, כי כפי שנראה בהמשך רש"י לא הבין כך את מושג ההגרמה.

במקום לא כשר, ולא רק בתור יציאה ממקום שחיטה. הסיבה לכך שרש"י פירש כך את הברייתא קשורה להבנתו את סוגיית הגמ', כדלקמן. בכל אופן, פירוש זה הוא דחוק מאוד כשמסתכלים על הברייתא כשלעצמה, משתי סיבות: א. רש"י בעצמו מסביר שבדברי ת"ק המושג הגרמה מתייחס למשמעות המקורית שלו, וקשה לומר שהברייתא משתמשת באותה מילה תוך כדי דיבור במשמעות שונות. ב. לפי רש"י דברי רחב"א מתייחסים בעצם לדברי ריב"ז שברישא של הברייתא כיון שעוסקים בהגדרת המקום הכשר לשחיטה ואם כן, מיקומם של המילים "ומוגרת פסולה" בין דברי ריב"ז לדברי רחב"א אינו מובן.

ב. שיטת ריב"ז, רב ושמואל

נעבור לגמ'³. סוגיה א' שדנה במשנתנו לא מזכירה אף ברמז את המשנה בפ"ב (בניגוד לסוגיה ב' שכל העיסוק שלה הוא בהבנת היחס בין משנתנו לפ"ב). מכך נראה מובן שהגמ' מבינה את המשנה כמו שהסברנו, שאין כאן דיון בשאלה אם נשחט רוב הסימן. דיברנו לעיל על הקישור שנעשה במשנה, בברייתא ובתוספתא בין הגדרת המקום הכשר לשחיטה לבין דין ההגרמה. קישור זה נעשה רק ברמה הטכנית, כי דין ההגרמה תלוי ביציאה מהמקום הכשר לשחיטה. נראה שהגמ' מוסיפה כאן עוד קישור ברמת הסברא:

"רב ושמואל דאמרי תרוייהו: הלכה כר' יוסי בר' יהודה. ואף ר' יוסי בר' יהודה לא אמר אלא בטבעת הגדולה, הואיל ומקפת את כל הקנה, אבל בשאר טבעות לא."

(חולין יח.)

בפשטות, רב ושמואל מסייגים את הדין של המשנה. אבל כשהגמ' בהמשך מנגידה אמירה זו לברייתא, ברור שהיא יוצרת כאן התנגשות בין דין הגרמה להגדרת מקום השחיטה, שהם שני דיונים נפרדים לגמרי, והטענה של רב ושמואל היא שהסברה שעובדת לעניין הגרמה לא עובדת לעניין הגדרת מקום השחיטה. חשוב להעיר, שהבנה זו מסבירה היטב את הביטוי המופיע בהמשך הסוגיה

³ לשם הנוחות נחלק את הגמרא לשלוש סוגיות: "סוגיה א'" – מהתחלה עד "כי סליק ר' זירא" (יח:), "סוגיה ב'" – מ"כי סליק ר' זירא" עד "אמר רב הונא" (יט:), "סוגיה ג'" – מ"אמר רב הונא" עד המשנה (יט:). חלוקה זו היא רק בשביל הנוחות ולא צריך להתעמק בה.

"ריב"ז תרתי קאמר". באמת יש כאן שתי אמירות נפרדות, שיש משהו שמקשר אותם יחד. נעשה כאן קישור שהוא לא קישור טכני. ברור שמדובר על איזה עיקרון הלכתי שריב"ז מרחיב מאוד, ורב ושמואל רוצים להגביל אותו. רש"י מסביר שמדובר כאן על העיקרון "רובו ככולו" כלומר, כשם שבשחיטה רוב הסימן נחשב ככולו כך הטבעות המקיפות את רוב הקנה נחשבות כמקיפות את כולו וכשרות לשחיטה. אפשר לומר שהוא לקח רעיון זה מהמילה רוב שמופיעה בדברי ריב"ז הן במשנה והן בברייתא, ורב ושמואל מסבירים לנו שזה לא מקרי.

נחזור רגע למשנה. לפי ההסבר שלנו לת"ק, שהבעיה היא בעיה של יציאה מחוץ לטבעת, ניתן לומר בפשטות שריב"ז פשוט לא מכיר בבעיה זו, ולכן הוא חוזר לדין הבסיסי שחשוב רק שיישחט רוב הסימן. לפי זה בכלל אין צורך בסברת רובו ככולו בשביל לפתור את בעיית ההגרמה, ולכן צריך לומר לשיטת רש"י שרובו ככולו בשיטת ריב"ז הוא הסבר לדין המוסכם בפ"ב שמספיק לשחיטת רוב סימן. האמירה של רב ושמואל היא שסברה זו יכולה לעבוד רק כשמדברים על פעולה מסוימת, אבל על הגדרה מציאותית של דבר אי אפשר לומר שרובו ככולו, כי המציאות היא שאין כאן את הכל אלא רק רוב, ולכן לא ניתן לומר שטבעות המקיפות את רוב הקנה נחשבות כמקיפות את כולו. רובו ככולו זוהי הפשטה, וכשמדברים על משמעותה של פעולה מסוימת אנחנו יכולים להשתמש בהפשטה זו, אבל כשמדברים על אובייקט גשמי - הקנה, לא שייך לעשות לגביו הפשטות.

לגבי החיבור שהגמ' עושה: חשבנו שהגמ' מחברת בין הגרמה לדיון על מקום השחיטה (כמו המשנה, הברייתא והתוספתא), אבל זה היה נכון אילו היינו דנים בשיטת ת"ק. הואיל והדיון הוא בשיטת ריב"ז, שלא מכיר בבעיית ההגרמה אלא מחזיר אותנו לדרישת הרוב בפ"ב, צריך לומר שהחיבור כאן הוא בין הגדרת המקום הכשר לשחיטה לבין הדרישה לשחוט רוב סימן. הקשר הראשון היה מבוסס על קשר טכני-מעשי, ואילו הקשר השני הוא קשר מופשט לגמרי, שבנוי בעצם רק על השאלה איך עובד העקרון של רובו ככולו. ואכן, כשקוראים את רש"י על הסוגיה ברור שהוא הבין שהנושא המרכזי של כל הדיון הוא שאלת רובו ככולו, והוא חוזר ומזכיר זאת כמעט בכל דיבור ודיבור.

למרות שמתברר שהחיבור הראשון עליו דיברנו הוא לא החיבור שהגמ' עושה, בכל זאת נראה

שהוא חיבור שעומד בפני עצמו, והוא תורם לנו בעיקר בהבנת הקשר של המשנה שלנו לפרק א', בדומה לתוספתא. עוד דבר חשוב (בעיקר בשביל ההמשך) שיצא מסוגיה א' הוא שריבר"י עסק במקביל בשתי שאלות: המקום הכשר לשחיטה (טבעות המקיפות את רוב הקנה), והגדרת השחיטה (רוב סימן).

ג. ר' זירא ורב נחמן

נעבור לסוגיה ב'. הגמ' מספרת:

"כי סליק ר' זירא אכל מוגרמת דרב ושמואל..."⁴.

(חולין יח:)

מסביר רש"י:

"מוגרמת דרב ושמואל - שחוטת בתוך שאר הטבעות, דחשבי ליה אינהו הגרמה דאמרי שאר הטבעות לאו מקום שחיטה ניהו, וכל שלא במקום שחיטה קרי הגרמה, כדאמרינן לקמן (דף יט:): הגרים שלישי ושחט שלישי, אלמא תחלת שחיטה שהיא שלא במקומה קרי הגרמה, ועדיין אין כאן הטיה."

רש"י נדחק להסביר שלמרות שכתוב כאן מוגרמת, אין הכוונה להגרמה ממש, אלא מדובר על מקרה של שחיטה במקום שאינו כשר לשחיטה רב ושמואל. לפי זה ר' זירא נהג כשיטת ריבר"י בעניין מקום הכשר לשחיטה, למרות שרב ושמואל אסרו זאת. רש"י ממשיך כאן את שיטתו שהזכרנו לעיל, שהרי גם את דברי רחב"א בברייתא הוא הסביר באופן דומה - שהגרמה פירושה גם שחיטה במקום לא כשר. כאן רש"י מוסיף חיזוק לדבריו מסוגיה ג'. ראוי לציין שראייתו של רש"י היא לא כ"כ חזקה, שהרי גם שם אין אמנם הטיה של הסכין, אבל כבר הסברנו לעיל (הערה 2) שהמושג הגרמה עבר בסוגיה שלנו הפשטה, ומשמעותו החדשה היא יציאה ממקום הכשר לשחיטה, ומשמעות זו מתאימה בדיוק לדיון בסוגיה ג'. רש"י כאן הרי רוצה לומר יותר מזה: ר' זירא היקל בהגדרת מקום השחיטה ולא בהגרמה, ולזה לכאורה אין ראייה מהגמ' כלל. אם כן, פירושו של רש"י קשה גם כאן.

נראה לי שאפשר להציע פירוש אחר, שפותר בעיה זו. בהתחלה הגמ' מביאה דיון ב"מוגרמת דרב

⁴ גם רב נחמן מכשיר הגרמה באותו מקרה, כמפורש בהמשך הגמ', ואם כן, כל הדיון להלן מתייחס גם לדבריו.

ושמואל". ממהלך דיון זה ברור שר' זירא נהג היתר במקרה של הגרמה שרב ושמואל אסרו. כלומר: רב ושמואל אמרו שני דברים: א. הלכה כריבר"י בהגרמה. ב. אין הלכה כריבר"י במקום הכשר לשחיטה. משמעו של הביטוי "מוגרמת דרב ושמואל" לא מתייחס להיתר של שאר טבעות אלא להגרמה, וכוונתו היא שר' זירא התיר אפילו את מה שריבר"י אוסר ומחשיב כהגרמה (אפילו אם לא נשאר "מלא החוט על פני רובה")⁵. הגמ' לא טורחת כלל להסביר בשלב זה על מה מסתמך ר' זירא, אבל אם נחזור לתוספתא קל להבין את ר' זירא. בתוספתא מופיעה מח' ת"ק ורחב"א לגבי "מוגרמת", ומיד אחריה מח' חכמים וריבר"י המתייחסת להגרמה, וניתן להבין שהם חולקים בגדר של מוגרמת בדברי ת"ק ורחב"א. יוצא שרחב"א חולק על שניהם, ומכשיר אפילו את מה שריבר"י פוסל⁶. בעצם, אם נוותר על פירוש רש"י בדברי רחב"א שבכרייתא - שמכשיר מוגרמת שפירושה שחיטה למעלה מהטבעת העליונה, נוכל להסביר את רחב"א כפשוטו - שמכשיר מוגרמת שפירושה הגרמה ואפילו לפני שחיטת רוב הסימן, וכך הרווחנו פעמיים: גם בהסבר הברייתא, וגם בהסבר שיטת ר' זירא. אמנם מצאנו מקור לדברי ר' זירא - רחב"א, אבל עדיין לא ברור מה בדיוק המקרה, איך אפשר להכשיר מקרה כזה, ובאילו מקרים גם רחב"א יאסור (מה הגבול...). ברור שיש כאן שיטה קיצונית. ייתכן שקיצוניות זו, יחד עם שאלות אלו, היו מהשיקולים שגרמו לרש"י להסביר את רחב"א ור' זירא אחרת ונחזור לשיטה זו בהמשך.

ד. פסקי ההלכה

בהמשך הסוגיה יש דיון על המקום הכשר לשחיטה, שנשמע קצת תלוש מהמקורות התנאיים

⁵ אותו הביטוי בדיוק מופיע לקמן (יט:). בדברי ר' יהושע בן לוי: "מוגרמת דרבנן כשרה לריבר"י, ודריבר"י כשרה לרחב"א". שם ברור שמשמעות הביטוי "מוגרמת ד..." היא כמו שהסברנו כאן.

⁶ לכאורה היה פשוט יותר לסדר את התוספתא כמח' משולשת, ולא לכתוב שתי מחלוקות המקשות על ההבנה של היחס ביניהם. נראה שהסיבה לכך שמח' זו הובאה כשתי מחלוקות היא היסטורית: מח' ת"ק ורחב"א היא קדומה הרבה יותר ממח' חכמים וריבר"י (רחב"א הוא תנא מהדור השלישי וריבר"י הוא תנא מהדור החמישי). כלומר, בדור מאוחר יותר חלקו חכמים וריבר"י איך להבין את דברי ת"ק, אבל לרחב"א הם לא התייחסו כנראה מפני שחשבו שאין הלכה כמותו.

שהזכרנו, ומשתמשים בו במושגים שלא הוזכרו עד כה - חטי. בסוף הדיון יש פסיקת הלכה שקובעת ש"משיפוי כובע ולמטה - כשרה, והיינו דשייר בחיטי". כאן הגמ' מזכירה שגם רב נחמן נהג כך, ומתחילה לדון במסורת זו שלא מתיישבת לכאורה עם חכמים וריכר"י במשנתנו (אמנם הם חולקים בהגרמה, אבל שניהם מסכימים לעניין המקום הכשר לשחיטה שהוא רק עד הטבעת הגדולה). רב נחמן טוען שלא מעניין אותו שום דבר, כי הוא שמע כך מריב"ל. יש לנו דעה חדשה לגבי המקום הכשר לשחיטה, שאין לה שום מקור תנאי. רש"י מנסה לפתור בעיה זו בכך שהוא מגייס לכאן את רחב"א המוכר לנו מהברייתא. הוא מזכיר אותה במהלך הדיון בדף יח: (ד"ה גיסא גיסא), ובהמשך, על דברי רב נחמן, רש"י כותב במפורש: "שמעתא - דאמוראי ידענא דמכשרי למעלה מן הטבעת, ובלבד שיהא משיפוי כובע ולמטה, והני אמוראי סמכי אדרבי חנינא בן אנטיגנוס, שחלק על רבנן ורבי יוסי ומכשר מוגרמת דידהו". שיטה זו ממשכה גם הלאה, וכאשר הגמ' חוזרת ופוסקת שוב הלכה "והלכתא כר' חנינא בן אנטיגנוס, דקאי רב נחמן כוותיה", מסביר רש"י את המתבקש לשיטתו: "דקאי רב נחמן כוותיה - דאכשר משיפוי כובע ולמטה כדאמרן". [עכשיו מובן גם מדוע רש"י פירש את ר' זירא ורב נחמן לעיל לעניין מקום הכשר לשחיטה: הוא הבין ש"מוגרמת דרב ושמואל" הוא כמו "מוגרמת" של רחב"א, ולכן היה לו קל לומר שהכוונה לא להגרמה אלא להגדרת מקום השחיטה. פירוש זה עדיף לשיטתו, שהרי משמע בפשטות שר' זירא התיר את מה שרב ושמואל אסרו, והאיסור שעליו דובר לפני כן בשיטת רב ושמואל הוא האיסור לשחוט בשאר טבעות].

בדעת רש"י התקשנו במספר נקודות: רחב"א, שעליו בנוי כל העניין, אמר רק שמוגרמת כשרה. רש"י קושר זאת ל"שיפוי כובע" ול"שייר בחיטי", אך בכל הגמ' לא מוזכר רחב"א ולא משהו דומה לדברים שהוא אמר. לא רק שהגמ' לא מזכירה כלל את רחב"א במהלך הדיון, היא גם מספרת שכשבאו אל רב נחמן בטענות שהוא נוהג נגד כל התנאים, הוא לא טען שהוא נוהג כרחב"א, אלא הביא את דברי ריב"ל. משמע במפורש שרב נחמן לא הסתמך על רחב"א (וזה סותר גם את הפסיקה השנייה של רש"י, שאומרת שרב נחמן הוא כוותיה דרחב"א). גם דברי ריב"ל המובאים אח"כ עם כל הדיון עליהם, לא מובנים: למה ריב"ל מכניס את רחב"א למנעד של חכמים וריכר"י? לפי רש"י, גם כל הדיון של הגמ' כאן לכאורה לא שייך, שהרי

רחב"א לא מתייחס לרבנן ולריכר"י בנפרד, אלא חולק על שניהם בעניין המקום הכשר לשחיטה! עוד קשה, לשם מה הגמ' פוסקת פעמיים, בלשונות שונים לחלוטין, את אותה ההלכה? (פעם ראשונה: "והלכתא משיפוי כובע ולמטה כשרה והיינו דשייר בחיטי". ופעם שניה: "והלכתא כרחב"א דקאי רב נחמן כוותיה.")

נראה לי שאפשר לפרש את כל העניין אחרת, כך שכל הבעיות הנ"ל יפתרו. אם רב נחמן היה מסתמך על רחב"א, שדעתו מוכרת מהברייתא והתוספתא, הוא היה אומר זאת במפורש, ללא צורך בהבאת ריב"ל. גם בדברי ריב"ל עצמו ברור שהוא לא אומר זאת בשם רחב"א, שהרי מיד אח"כ הוא מדבר על המחלוקת המשולשת, משמע שהכיר את רחב"א, והיה לו לומר פשוט "הלכה כרחב"א". מזה שלא התנסח כך ג"כ יש ראייה לכך שהדיעה החדשה שמכשירה משיפוי כובע ולמטה לא מבוססת על מקור תנאי מוכר. הגמ' פסקה תחילה הלכה לעניין מקום הכשר לשחיטה כשיטת האמוראים, והמקור היחיד שרב נחמן מביא לכך זה ריב"ל. אח"כ כשהגמ' עוברת לדון בהגרמה, מביאים את דברי ריב"ל השניים שלא קשורים למימרא הראשונה שלו, ושם הגמ' אכן דנה בהגרמה במובנה הרגיל: יציאה מחוץ למקום הכשר לשחיטה. הגמ' פוסקת שוב הלכה, אבל כאן לא מדברים על המקום הכשר לשחיטה (שבו פסקנו לעיל כמסורת האנונימית הנ"ל), אלא על הגרמה, ובזה פוסקים כרחב"א "דקאי רב נחמן כוותיה". איזה רב נחמן? פשוט שלא מדובר על רב נחמן שהוזכר בסמוך, שהרי שם דובר על ההלכה לגבי מקום הכשר לשחיטה, והסברנו שזה לא קשור לרחב"א, שדיבר על הגרמה. ע"כ צ"ל שהכוונה לרב נחמן דלעיל (יח:), שהכשיר "הגרמה דרב ושמואל" כמו שהסברנו שם⁷, וכן נפסקת כאן ההלכה.

ה. סיכום ביניים

נסכם את מה שראינו עד כאן. יש מח' משולשת לגבי הגרמה: חכמים-ריכר"י-רחב"א. חכמים סוברים שיש בעיה מהותית עם הגרמה - יציאה

⁷ מה ששם נקרא "מוגרמת דרב ושמואל", נקרא כאן "מוגרמת דריכר"י". רב ושמואל פסקו כמו ריכר"י לעניין הגרמה, ולכן אין הבדל בעצם בין הלשונות. בסוגיה שם דנו בכך שר' זירא הוא ממקומם של רב ושמואל ולכן שם הזכירו דווקא אותם, ואילו כאן ריב"ל מתייחס למחלוקת התנאים ללא הפסיקה של רב ושמואל (שייתכן ולא הכיר אותה כלל).

מחוץ למקום הכשר לשחיטה (הלכה למשה מסיני), למרות שלפני זה נעשתה שחיטה כשרה. ריבר"י ורחב"א לא מכירים בבעיה חיצונית זו, ולשיטתם הבעיה בהגרמה היא שמהו בשחיטה עצמה לא נעשה כראוי. ריבר"י סובר שהגדרת שחיטה היא ברוב סימן (כמו בפ"ב), רחב"א סובר משהו לא ידוע, אך מה שברור הוא שיש לו דרישה פחותה מריבר"י ולכן הוא מכשיר את מה שאפילו ריבר"י פוסל. דיון נוסף שהיה בסוגיה הוא דיון על המקום הכשר לשחיטה. דיון זה לא קשור קשר ישיר לדיון על ההגרמה (חוץ מאשר בשיטת חכמים כנ"ל באריכות בתחילת המאמר). לגבי המקום הכשר לשחיטה משמע שכל התנאים מסכימים עם הנאמר בתוספתא "מצות שחיטה מן הטבעת ועד הריאה", אבל להלכה הגמ' פוסקת כשיטה אחרת שנמסרה דרך ריב"ל ואין לה מקור תנאי ידוע. יוצא שכל הסוגיה דנה במקביל בשתי שאלות שכאן הן נראות לא קשורות אחת לשניה. הדיון הזה התחיל מסוגיה א', שבה נעשה קישור בין שני הנושאים בשיטת ריבר"י, דרך הדיון על רובו ככולו, והצענו קישור יותר משמעותי בשיטת חכמים – המחבר את ההגרמה לדיון על מקום שחיטה שאליו אסור להגרים, בו הגמ' לא דנה בכלל. המהלך הוא מהחיבור המוחלט (דעת חכמים במשנה), דרך החיבור החלש (הדיון ברובו ככולו בריבר"י בסוגיה א'), אל הפירוד (סוגיה ב'), ואל הפירוד המוחלט, שאליו נגיע בסוגיה ג'.

1. הגדרת שחיטה שונות

סוגיה ג' מביאה בהתחלה דיון בפירוש מח' חכמים וריבר"י. דיון זה מובא בשם רב אסי, ויש בו שתי לישנות של מח' אמוראים אליבא דרב אסי. כל הדיון כאן הוא בגדרי שחיטה, למרות שכל הזמן משתמשים במילה "הגרמה". ברור לכל הדעות שלא דנים כאן בהגרמה כפסול חיצוני אלא בדרישות של השחיטה, שמתקיימות או לא מתקיימות במקרים שונים. הדיון נעשה לאור המשנה בפ"ב, שהלישנא השנייה מייחסת לה חשיבות יתר ולכן טוענת שבעצם גם חכמים מוכנים להסתפק ברוב סימן במקרים מסוימים. גם בלישנא הראשונה נראה שהדרישה של חכמים היא שכל מה ששוחטים יהיה בתוך הסימן, אבל אין צורך לשחוט את כל הסימן. כל ההשוואה למשנה בפ"ב מדגישה את מה שאמרנו, שהדיון כאן הוא בגדרי שחיטה, ולא בהגרמה כבעיה נפרדת. באופן כללי נראה שהסבר הפשוט לכל הפסקה הזאת

הוא כמו שהסביר רש"י, שהדיון הוא סביב הגדרת והבנת הרוב הדרוש לשחיטה, שבפ"ב כתוב בצורה מאוד כללית ומעורפלת, וכאן חכמים וריבר"י חולקים בהבנתו. מי שמנסה להקצין כיוון זה עד הסוף הוא רב יוסף בלישנא הראשונה, שמציע להסביר את המשנה בצורה יותר פשוטה, ולומר שהמשנה בפ"ב היא דעת ריבר"י שמסתפק בשחיטת רוב, לעומת חכמים במשנתנו שדורשים את שחיטת כל הסימן, ואז לא צריך לעשות שום אוקימתות למשנה ויש פה דיון פשוט ביותר על גדרי השחיטה הבסיסיים.

לאחר מכן, הגמ' מביאה מח' כפולה של רב הונא ורב יהודה על מקרים דומים מאוד למקרים בדיון הראשון, וכאן לא משמע שמתייחסים בכלל למח' חכמים וריבר"י, אלא פוסקים בפשטות. חשוב להוסיף שרב הונא מתחשב רק ברגע יציאת הנשמה ולא מתעניין כלל בשאלת הרוב – בניגוד לרב יהודה המתחקה אחר "רוב" הכמותי של הסימן. שיטה זו לא מסתדרת באופן ברור עם שיטות חכמים וריבר"י. לכן נראה לומר שמח' רב יהודה ורב הונא כאן היא אליבא דרחב"א, שראינו לעיל שחולק בדיון הגרמה על חכמים וריבר"י. רב הונא ורב יהודה חולקים כאן בגדר השחיטה המינימלי שקיים אצל רחב"א, ובהבדל בינו לריבר"י, וכן פירש רש"י בעמוד הבא (יט, ב ד"ה "הכא נמי").

יוצא, שמה שקורה בסוגיה ג' הוא דיון בפרשנות המשנה שאינו דיון להלכה, ואח"כ כשמגיעים לעניין ההלכה, אותם אמוראים עצמם (רב הונא, רב חסדא) פוסקים כרחב"א, כמו שסברו רב נחמן ור' זירא בסוגיה ב'. כל סוגיה ג' דנה רק בהגרמה, כלומר בדרישות השחיטה, ולא מוזכר בה שום דבר מהדיון על המקום הכשר לשחיטה. בסופו של דבר הצליחה הגמ' להפריד את שני הדברים לגמרי.